

**DAZD 400 – 400 godina Državnog arhiva u Zadru 1624. – 2024.,
ur. Ante Gverić. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2024., 319 str.**

Četiri stoljeća dugo trajanje Državnog arhiva u Zadru svjedoči važnost jedne od najstarijih hrvatskih baštinskih ustanova koja brižno čuva, arhivistički obrađuje i javnosti prezentira najvažnije segmente jednog slojevitog identiteta. Oblikujući se tijekom stoljeća različitih administrativnih uprava, jezika i pisama, taj identitet nedvojbeno progovara o jezičnim, kulturnim i političkim nadslojavanjima koja su utkana u povijesni put oblikovanja suvremene hrvatske nacije i države na ovom području. O toj opstojnosti svijesti o važnosti arhivskoga gradiva, a onda i arhivističke struke i znanja u tom povijesnom hodu, vrlo rječito, tekstom i slikom, svjedoči prigodna monografija koju je Državni arhiv u Zadru predstavio javnosti u rujnu 2024. godine. U njoj šest autora, ujednačenim stručnim pristupom, primjerenom metodologijom i terminologijom, donosi šest, opsegom razmjernih, poglavlja posvećenih povijesti organizirane skrbi o arhivskom gradivu na zadarskom, ali i širem dalmatinskom području.

U poglavlju *Povijest arhiva* autorice Ivane Burić donesen je pregled povijesti sustavne brige za javne zapise čiji su počeci u Dalmaciji vezani uz djelovanje notarijata u dalmatinskim gradovima od sredine 13. st, a prvi normativni akt koji propisuje postupanje s arhivskim gradivom bio je Statut zadarske komune iz 1305. godine. Govoreći o tradiciji čuvanja isprava u samostanskim arhivima u Zadru, autorica upućuje na važnost Samostana sv. Krševana i njegova skriptorija u kojemu su, od 11. stoljeća, nastali brojni rukopisi, izvornici i prijepisi isprava. Samostan je imao i svoj *armarium* u kojemu su se čuvali rukopisi i isprave, a za njih se brinuo *monachus armarius*. Kronološkim slijedom autorica opisuje razvoj arhivske službe na zadarskom području od najranijih arhiva crkvenih ustanova, gradske riznice, u kojoj se od druge polovice 15. stoljeća čuvaju općinski i notarski zapisi, 16. stoljeća i *sustava više ključeva* pa do generalnog providura Francesca Moline i odluke mletačkoga Senata od 20. rujna 1624. god. kojom je osnovan Arhiv generalnoga providura (*Archivio generalizio*) koji je postao jezgra oko koje se kasnije sabralo i drugo gradivo i datum koji zadarski arhiv obilježava kao dan osnutka svoje ustanove. Slijede odlomci o arhivu nakon pada Mletačke Republike, u razdoblju prve i druge austrijske uprave, prostornim i kadrovskim problemima i rješenjima, različitim pristupima upravljanja gradivom, razdoblja talijanske uprave i odnošenja dijela arhivskoga gradiva u Italiju do razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata i osnutka, najprije Državnog arhiva u Zadru, kasnije, od 1960. godine, Historijskog arhiva te u neovisnoj Hrvatskoj 1993. godine Povijesnog arhiva u Zadru i konačno od 1997. godine Državnog arhiva u Zadru.

Dubravka Kolić, u poglavlju *Gradivo arhiva*, ispisuje tekst o više od 7500 dužnih metara dokumenata pohranjenih u spremištima Državnog arhiva u Zadru, nastalih u rasponu od jedanaest stoljeća, pisanih na pet pisama. Najveći je dio gradiva na hrvatskom, zatim talijanskom, latinskom, njemačkom i francuskom jeziku. Gradivo je organizirano u više od 660 fondova i zbirki. Autorica ističe kako se priču o gradivu DAZD-a najbolje razumije prateći povijest Arhiva koja je duboko određena i obilježena političkom poviješću same Dalmacije. *Naime, upravo su političke smjene koje su se događale u 18., 19. i 20. stoljeću doprinijele da Državni arhiv u Zadru postane ono što danas jest – jedna od najznačajnijih arhivskih ustanova u državi, koja čuva gradivo čija važnost daleko prelazi granice njegove današnje nadležnosti.* Pišući o fondovima i zbirkama te o stanju i sudbini najreprezentativnijeg dijela arhivskog fundusa, autorica ističe i javnosti obično najzanimljiviji podatak o najstarijem dokumentu koji se čuva u Državnom arhivu u Zadru. Riječ je o darovnici zadarskoga priora Maja monahu Madiju obnovljene crkve sv. Krševana iz 986., koja pripada gradivu fonda HR-DAZD-336 Benediktinski samostan sv. Krševana, u Zadru (918. – 1806.), a najstariji sačuvani dokument u prijepisu jest oporuka priora Andrije iz istoga fonda iz 918. godine. Autorica ističe kako, uz redovito sređivanje arhivskih fondova i zbirki te izradu obavijesnih pomagala, Arhiv posebnu pozornost posvećuje aktivnosti na izdavanju najstarijih i najvrednijih arhivskih izvora posebno istaknuvši *Vodič Državnog arhiva u Zadru* iz 2014. godine koji zadarski arhiv svrstava među rijetke hrvatske arhive koji se mogu pohvaliti obavijesnim pomagalom takvoga opsega.

Tamara Šarić-Šušak u poglavlju *Zgrade u kojima je bio smješten Arhiv* ispisuje povijest prostora u kojima je Arhiv bio smješten, a koji, naravno, nisu projektirani i građeni za smještaj gradiva i u kojima je posljedično uvijek bilo izazovno zaštititi gradivo na adekvatan način. No, sve zgrade u kojima je Arhiv bio smješten imaju ipak jedno zajedničko obilježje: nalazile su se na najljepšim lokacijama u gradu – od prizemlja Providurove palače, u kojemu je pohranjivano i čuvano gradivo ukinutih administracija i upravnih tijela Zadra i Dalmacije: mletačke, francuske i austrijske; zgrade bivše Građevinske uprave na Kolovarama (*Genio civile*); zgrade Učiteljske škole (danas jedno južno krilo Sveučilišta u Zadru); sjeverozapadnog krila prizemlja vojarne u Foši (danas Pomorska škola) do godine 1965. kad se Arhiv konačno seli u današnje prostore gdje je 1845. godine, na zemljištu nekadašnje crkve sv. Ivana Krstitelja, podignuta zgrada vojarne i vojne bolnice. *Od 1965. godine Državni arhiv u Zadru u gotovo dvjesto godina staroj zgradi, smještenoj samo pedeset metara od mora, brižno čuva i promiče svoju prvorazrednu pisanu baštinu te svakodnevno prerasta u modernu ustanovu prateći suvremene trendove pristupačnosti, vidljivosti i očuvanju kulturne baštine.*

Milenka Rogić u poglavlju *Knjižnica Državnog arhiva u Zadru* navodi kako je arhivska knjižnica izrasla iz Knjižnice Dalmatinskog namjesništva u Zadru, osno-

vane koncem 1894. godine od knjižnične građe zatečene u prostorima Namjesništva. Za osnivanje najzaslužnijim autorica ističe tadanjeg dvorskog savjetnika Nikolu Nardellija i upravitelja Namjesničkog arhiva Sebastiana Böttnera. Ta je knjižnica služila kao priručna knjižnica dalmatinske vlade namijenjena djelatnicima i istraživačima arhivskoga gradiva, a knjižnična građa nabavljala se razmjenom, darovima i kupnjom. Od 1895. do 1913. godine Knjižnica je dobivala obvezne primjerke svih publikacija tiskanih u Dalmaciji, što je obnovljeno i nakon Drugoga svjetskog rata. Autorica naglašava kako je Knjižnica danas *jedna od većih specijalnih arhivskih knjižnica u Hrvatskoj i važna je za istraživanje povijest Dalmacije, a posebice za povijest uprave i sudstva jer sadrži zbirke propisa, naredbi i zakona, razne shematizme i službene novine. Sačuvana je glavnina staroga fonda, koji je nadopunjen novijim izdanjima iz povijesti, pomoćnih povijesnih znanosti, zemljopisa, prava, gospodarstva i politike, tako da danas cjelokupni fond broji oko 55 000 svezaka knjiga, brošura, časopisa, novina i rukopisa.*

Marijan Maroja u poglavlju naslovljenom *Preuzimanje gradiva u Arhivu u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata do danas* donosi pregled povijesti suradnje Arhiva sa stvarateljima i imateljima arhivskoga i dokumentarnoga gradiva te o usustavljanju akvizicijske politike zadarskoga arhiva navodeći da je Arhiv osim primopredaja po službenoj dužnosti do vrijednoga arhivskoga gradiva dolazio darovima pojedina i kupovinom. *Od konca Drugoga svjetskog rata do danas bilo je 69 darovanja i 29 kupovina gradiva. Na taj je način Arhiv došao do vrijednoga gradiva obitelji Filippi, Petricioli, Gercich, Erco, Borelli, Sinobad, Mihe Klaića, don Kuzme Vučetića i drugih. Osim obiteljskih spisa Arhiv je kupovinom obogatio svoje fondove i glagoljskim rukopisima, pergamenama, spisima bilježnika i drugim spisima.* Autor posebnu pozornost posvećuje razdoblju nakon 1990. godine kad su promjene društveno-političkoga sustava u Hrvatskoj rezultirale nestankom društveno-političkih organizacija (Saveza komunista, Socijalističkoga saveza radnog naroda, Saveza socijalističke omladine, Saveza boraca NOR-a, Saveza sindikata) i preuzimanjem njihova gradiva, ističući kako je zbog pobune i okupacije na dijelu područne nadležnosti Arhiva (Obrovac, Knin, Benkovac, Drniš i dijelovi šibenske, zadarske i biogradske općine) bilo nemoguće nadzirati i preuzimati gradivo sve do konačnog oslobođenja 1995. godine kada je utvrđeno da je većina gradiva bivših društveno-političkih organizacija uništena, a u Arhiv su kasnije preuzeti samo njegovi ostatci.

Ante Gverić u poglavlju *Arhiv u koraku sa suvremenim informacijskim tehnologijama* naglašava kako su informacijske i s njima povezane tehnologije otvorile i arhivima sasvim nove, ranije nezamislive mogućnosti. U tom je smislu i zadarski arhiv, redefiniirajući ulogu i zadaću arhiva u društvu, realizirao mnoge aktivnosti kako bi svoje gradivo učinio pristupačnijim i aktivno sudjelovao u obogaćivanju i razvoju zajednice u kojoj djeluje. Autor u tom smislu apostrofira nekoliko primarnih za-

daća glede vidljivosti Arhiva ističući pri tome izradu mrežne stranice 2012. godine i njezino osuvremenjivanje 2019. godine s pripadajućim Digitalnim arhivom kao platformom na kojoj se objavljuje digitalizirano gradivo. Državni arhiv u Zadru među prvim je arhivima u Hrvatskoj započeo s izradom mikrofilmskih snimaka arhivskoga gradiva pa je početkom 1970-ih godina organiziran rad laboratorija za mikrofilmiranje. Mikrofilmske snimke gradiva u dopunske i zaštitne svrhe rađene su do 2012. godine u kojemu je razdoblju izrađeno oko 5000 mikrofilmskih svitaka (oko dva i pol milijuna snimaka). Prateći suvremene trendove u razvoju digitalizacije, godine 2016. u Arhivu je organiziran rad fotolaboratorija u kojemu je započeto snimanje najvažnijih dokumentacijskih cjelina arhivskoga gradiva i istovremeno je obustavljeno mikrofilmiranje. Objavljivanje gradiva u Digitalnom arhivu i njegova dostupnost na mrežnim stranicama Arhiva omogućila je pristup korisnicima diljem svijeta što posebno dolazi do izražaja kad je riječ o Zbirci matičnih knjiga. *Digitalni arhiv drastično je povećao broj naših korisnika: gotovo 20 000 različitih korisnika pregledava preko 100 000 naših stranica godišnje!* Time je Arhiv učinio jedan od najvažnijih iskoraka prema širem krugu korisnika čime je arhivsko gradivo postalo lako dostupno svim zainteresiranim, a zbog smanjenoga korištenja izvornim se spisima produžuje vijek trajanja.

U predmetnoj je monografiji riječ o povijesti institucije i arhivskom gradivu koje se čuva u njezinim spremištima, o zgradama u kojima je tijekom povijesti zadarski arhiv bio smješten, njegovoj knjižnici i knjižnoj građi, preuzimanju gradiva u Arhiv, njegovoj zaštiti, konzervaciji, restauraciji i prezentaciji te djelovanju Arhiva u suvremenom informacijskom okruženju digitalnog doba. U prilogu knjige doneseni su popisi svih zaposlenika zadarskoga arhiva od 1624. godine do danas, popis izdanja koje je Arhiv objavio od 1901. do 2023. godine i podaci o arhivističkim izložbama koje je Arhiv organizirao od 1954. godine.

Knjiga je logično strukturirana, podaci u njoj su adekvatni i relevantni, izneseni na pregledan i razumljiv način, primjeren publikaciji namijenjenoj obilježavanju vrijedne obljetnice organizirane skrbi o arhivskom gradivu na zadarskom području i prezentaciji jedne od najvažnijih hrvatskih arhivskih ustanova.

Ovom monografijom kolegice i kolege iz Državnog arhiva u Zadru pokazuju izuzetnu akribičnost, kreativnost, posvećenost svom zvanju, svoje profesionalne preferencije, stručni i znanstveni potencijal. Njezinim oblikovanjem oni progovaraju o povijesti institucije u kojoj se zrcali povijest cijeloga jednog kraja i ljudi koji su ga svojim radom i djelom oblikovali i mijenjali utiskujući svoje snove i živote u prostorni i kulturni krajolik Zadra i zadarske regije kakvu danas poznajemo, ali i o sebi samima, prečesto samozatajnima i skromnima, ali uvijek nazočnima i dosljednima kad je riječ o baštini i identitetu, o onomu po čemu jesmo i po čemu nas prepoznaju drugi i po čemu će nas prepoznati oni koji dolaze iza nas. I po knjigama, naravno.

A ova o kojoj je u ovom tekstu riječ primjereno je grafički oblikovana, sadržajna i reprezentativna, očito namijenjena široj čitateljskoj i kulturnoj javnosti zainteresiranoj za baštinu, zavičajni i nacionalni identitet. S obzirom na namjenu djela, njegovu neupitnu kvalitetu i relevantnost, važnost obljetnice i smisao promicanja arhivske službe i kulturne baštine o kojoj se brine, s radošću predmetnu monografiju preporučujem čitateljskoj javnosti.

Ivica Mataija